

ІНТЕГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

Розглянутий інституціоналізм як напрямок аналізу і удосконалення інтеграційних процесів, об'єктивні причини і особливості участі України в міжнародних інтеграційних процесах

Постановка проблеми. Сучасні економічні процеси, що характеризуються глобалізацією, виступають як багатоскладові явища і мають різні інтереси і напрями. При вивченні національної економіки в глобальний інтеграційний механізм першочергове значення набуває вміння правильного вибору форми інтеграції, гнучкості переходу з однієї форми до іншої, можливість створювати нові інтеграційні форми. Саме ці напрями повинні бути покладені в основу національної інтеграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія інституціоналізму являє собою комплексне економічне вчення, де об'єктами аналізу і дослідження виступають держава, підприємства, ринок з його структурними і інфраструктурними елементами, психологічні, моральні, етичні та інші чинники розвитку сучасних економічних процесів.

Інституціоналізм є напрямом економічної думки, що приділяє велике значення ролі різних інститутів у сфері обґрунтування і прийняття рішень. Як наукова теорія він склався в кінці XIX – початку XX століття. Вагомий внесок в його становлення і розвиток зробили – Т.Верлен, Д. Коммонс, У. Мітгель [11, с 181] та інші.

Суттєвий внесок в розвиток теорії інституціоналізму дали неокласичний синтез та економічна теорія. Саме цей напрямок дав можливість розмежувати загальні закономірності і основні принципи розвитку економічних систем. Велика роль в розвитку теорії інституціоналізму належить історичній школі. Концепція історичної школи стала теоретичною та методологічною базою для становлення інституційного напрямку економічної науки. В умовах трансформаційних перетворень, що пов'язані з переходом економіки від адміністративної до ринкової форми характерними рисами інституціоналізму стали наступні:

- прагнення досягти максимальної корисності від економічної діяльності що проявляється в мінімізації витрат і максимізації прибутку;
- пошук шляхів оптимального поєднання механізмів ринкового та державного регулювання;
- визначення місця і ролі національної економіки в глобальному економічному просторі;
- пошук форм участі економічної системи країни у міжнародному поділі праці і інтеграційних процесах.

Для якісного проведення трансформаційних перетворень потрібно розробляти науково обґрунтовану комбінацію взаємодії базових економічних інститутів з інституціями національної економіки.

“Взаємодії базових економічних інститутів в рамках економічної підсистеми певного суспільства визначає основні інститути національної економіки, в яких відбуваються ці взаємодії. До них окрім зазначених вище можна віднести: економічний потенціал держави, господарський механізм регулювання, особливості державного устрою, традиції, менталітет, характер нації, господарські комплекси та галузі економіки, стратегію економічного і соціального розвитку економіки. Специфіку входження та місце країни у світовому господарстві, забезпечення безпеки національної економіки в умовах посилення глобалізації та інтеграції економічних відносин та ін.” [12, с 23-27]

В світовій практиці використовуються два основних методи здійснення всіх типів економічної інтеграції.

За першим методом інтеграція розпочинається, розвивається і поглиблюється за допомогою інституціональних адміністративних заходів. За другим методом вона ґрунтується на основних принципах лібералізації економіки та зовнішньої торгівлі, яка лімітує адміністративні заходи на основі багатосторонніх угод і забезпечує вільний обмін товарами та послугами між країнами Світової спільноти.

Виходячи з внутрішнього змісту і набору інструментів перший метод дістав назву інституціонального, а другий функціонального напрямку. [16, с. 14-16]

В реальній інтеграційній практиці діють обидва методи які тісно взаємодіють між собою і доповнюють один одного. Їх раціональне співвідношення залежить від конкретної форми інтеграції та регіону на просторі якого відбуваються інтеграційні процеси.

Мета дослідження. Полягає в визначенні головних напрямків розробки сучасної інтеграційної стратегії, її принципів і методів, аналізі об'єктивних причин і особливостей участі України в міжнародних інтеграційних процесах.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розробляючи національну економічну стратегію інтеграції слід спиратися на фундаментальні теоретичні розробки та напрацьовану практику реалізації порівняльних і конкурентних переваг у світовому господарстві, їх впровадження в міжнародних інтеграційних проектах. Водночас необхідно враховувати реальний стан інтеграції економіки України у світогосподарські процеси та регіональні структури, наявні відносини стратегічного партнерства як вихідну основу для надання додаткових імпульсів інтеграційним прагненням України, які мають відповідати її національним економічним інтересам.

Аналіз сучасних інтеграційних процесів у Європейському Союзі (ЄС) і Єдиному економічному просторі (ЄЕП) показує, що в цих об'єднаннях переважає інституційний метод. В основу інтеграційних процесів України з регіональними об'єднаннями ЄС та ЄЕП мають бути покладені фундаментальні цивілізаційні цінності. У переговорному процесі з цими двома регіональними об'єднаннями українська сторона мала б запропонувати такі принципи:

- суверена рівність сторін, взаємовигідний характер співпраці на основі еквівалентного обміну;
- гармонізація взаємних інтересів відповідно до принципів, норм і стандартів міжнародного права, СОТ, ЮНКТАД, статутних документів спільно створених міжнародних організацій, положень підписаних угод;
- традиційність інтеграційних процесів, просування від нижчих стадій до вищих у міру вирішення завдань попередніх етапів та створення відповідних внутрішніх і зовнішніх передумов для етапів наступних;
- прозорість інтеграційних заходів, непорушність конституційних норм та національного законодавства при створенні спільних органів та реалізації інших проектів;
- м'який різношвидкісний характер інтеграційних процесів, за якого допускається участь країни в окремих заходах чи проектах виходячи з національних інтересів та накопичення відповідних внутрішніх економічних, політичних та інституційних передумов.

Зрозуміло, що економічний потенціал ЄС за головними кількісними та якісними параметрами істотно переважає відповідні показники країн ЄЕП. Практична інтеграція в ЄС має потенційно більшу притягальну силу, ніж ЄЕП. Однак наявні у європейському Союзі економічні, політичні, технологічні, інституційні та інші “фільтри” поки що утримують його господарські зв'язки з Україною фактично на перед інтеграційному рівні. [17, с. 442-443]

В умовах глобалізації економічного розвитку що характеризується перш за все удосконаленням поділу і кооперації праці для України не існує альтернативи планетарним та регіональним інтеграційним процесам. Зміст національної моделі інтеграції полягає у визначенні оптимальних векторів зовнішньоекономічної стратегії в цілому так і міжнародної інтеграції України у Європейський простір.

Для нашої національної економіки важливо постійно враховувати основні напрямки формування і реалізації національних стратегічних інтересів. Технологія включення національної економіки в різні зовнішні інтеграційні системи повинна бути науково і політично обґрунтованою.

Для розробки економічної стратегії на основі всебічного врахування вимог об'єктивних економічних законів першорядне значення має забезпечення реалістичної об'єктивної оцінки, з одного боку, досягнень у здійсненні соціально-економічних завдань, з'ясування труднощів і недоліків, що виникли, їхніх причин, а з іншого – такої ж реалістичної оцінки наявних можливостей, ресурсів для подальшого соціально-економічного розвитку.

На другому десятилітті незалежного існування, українське суспільство повинно усвідомити гостру необхідність розробки і прийняття Верховною Радою ефективною і обґрунтованою національної стратегії України, яка б забезпечила формування і здійснення національної довгострокової міжнародної економічної політики. Національна економічна стратегія України повинна, перш за все, бути спрямованою на створення ефективної економічної системи і самодостатньої економіки, на системне і послідовне поєднання державного регулювання економіки з ринковими методами саморегулювання та на широке використання існуючого міжнародного досвіду трансформації економічних систем в напрямку соціально-орієнтованої ринкової економіки.

При формуванні концепції національних інтересів слід виходити з необхідності знаходження раціонального співвідношення між необхідністю інтегруватися в світові, європейські політичні та економічні процеси і структури з одного боку та необхідністю забезпечити, перш за все, могутню, сильну і ефективну внутрішню економічну інтеграцію на всіх рівнях економіки, забезпечити захист національних ринків і національного виробника, тобто захист всієї сукупності національних інтересів проти нових форм і методів економічної колонізації України. Без цього суверенна державність і незалежність України буде знаходитися під великою загрозою. [3, с. 59-60]

Даючи оцінку досягненням і перспективам розвитку України, можна сказати, що суверенна державність як вища цінність у нас є. Якщо говорити про наш державний суверенітет, то він є лише формальним, і може бути легко зруйнований із застосуванням економічних важелів тиску з боку наймогутніших країн або світових корпорацій.

Сьогодні ми маємо жорстоке ринкове суспільство, але не маємо соціальної ринкової економіки. Тому історичний напрямок – це побудова соціального суспільства. В наш час передові країни зосереджують увагу на побудові справедливого суспільства і соціально орієнтовану ринкову економіку.

Ми можемо констатувати, що глобальні трансформації в світі йшли і йдуть в одному напрямку, а внутрішні трансформації в Україні – в протилежному.

Нині законом світового розвитку стає закон глобалізації і глобальної інтеграції. Ми не уійшли в жоден глобальний процес не тому, що не хотіли, а тому, що не готові за рівнем міжнародної конкурентоспроможності, за рівнем ефективності нашого державного менеджменту. З цієї ж причини ми не ввійшли і в європейський інтеграційний процес.

Нинішнє століття, безсумнівно, відкриває нову еру в історії людства. У XXI столітті швидкими темпами зростає значення міжнародних економічних відносин у розвитку як окремих держав, так і інтеграційних угруповань. Тепер ми вже можемо говорити про об'єднаний інтегрований світовий розвиток і про таку його необхідну закономірність, як синхронізація темпів і рівнів розвитку.

Міжнародна економічна інтеграція і кооперування стануть в першій половині XXI століття не лише невід'ємною складовою національних процесів розширеного відтворення, а й головними факторами, і визначатимуть масштаби, темпи і пропорції суспільного виробництва, закономірності науково-технічного прогресу.

Економічна складова процесів глобалізації та регіоналізації пов'язана, насамперед, з джерелами, факторами та формами ділової активності. Йдеться про глобальну мобільність інвестицій і технологій, робочої сили, інтелектуальних та фінансових ресурсів, всесяжність менеджменту й маркетингу.

Формами прояву цих процесів є зростання міжнародної торгівлі та інвестицій, небачена досі диверсифікація фінансових ринків та ринків робочої сили, відчутне підвищення ролі транснаціональних корпорацій у світогосподарських процесах, загострення глобальної конкуренції, поява систем глобального, стратегічного менеджменту.

З політичної точки зору економічна глобалізація спонукає до створення матеріальної основи для транснаціоналізації політичних систем, громадянських суспільств і глобалізації інтеграції соціального та політичного життя. Як глобалізація, так і регіоналізація з кожним днем все більше й більше розмивають національні кордони і роблять структурно неможливим підтримання незалежної або навіть автономної економіки, форм правління і соціальних структур для індивідуальних націй. Окремі нації та держави поступово передають свої функції суб'єктів міжнародних відносин та міжнародного права наднаціональним органам для зовнішнього контролю. Розвивається тенденція до формування глобальної цивілізації за спільними уподобаннями, цінностями і суспільною свідомістю. Закладаються основи міжнародного громадянського суспільства, створюються плюралістичні структури глобальних еліт. В цих умовах Україна повинна формувати свою національну економічну політику.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна заявила про європейську приналежність та бажання брати участь у Європейських організаціях. Стосунки з Росією, найбільшим торговельним партнером України, також зберігають для неї ключове значення.

Українська зовнішня політика має чітку спрямованість: одним з найважливіших її пріоритетів визначено інтеграцію в європейські структури, зокрема Європейський Союз. Разом з тим Україна повністю усвідомлює важливість гармонійних двосторонніх відносин зі своїми сусідами.

У червні 1994 року Україна першою серед країн СНД уклала Угоду про партнерство та співробітництво з ЄС.

На сьогодні питання асоційованого членства у Євросоюзі є надзвичайно актуальним, і зближення України та Європейського Союзу виділено як одну з стратегічних цілей українського Уряду.

Економічний мотив цієї політики випливає з того факту, що членство в ЄС є необхідним елементом, що сприяє прогресу в реформуванні української економіки. Членство в Євросоюзі, крім того, надає всіх переваг, що витікають з економічної інтеграції, тобто закріплення високих темпів економічного зростання й модернізації економіки, стабілізації цін у результаті підвищення ефективності розподілу ресурсів, поглиблення й формування нових напрямків спеціалізації виробництва й торгівлі.

Політичний мотив українського членства в Євросоюзі означає приєднання до західноєвропейської системи демократії і безпеки.

Іншим надзвичайно важливим пріоритетом для України є плідне співробітництво з інститутами, що справляють вирішальний вплив на процеси глобалізації. Активна співпраця з МВФ і відновлення Програми Розширеного Фінансування (EFF), взаємодія зі Світовим банком і Світовою Організацією Торгівлі (COT) є питаннями особливої уваги з боку Уряду. [15, с. 435-447]

Ставши суб'єктом глобальної інтеграції, Україна значно розширить свої економічні можливості щодо використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, зокрема капіталу і всебічної участі в системі міжнародного поділу праці, отримає доступ до передових виробничих технологій, систем менеджменту та маркетингу. Ці можливості повинні повністю ввійти в національну міжнародну економічну політику.

З другого боку, глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу. Тому особливий наголос повинен робитися на політиці підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Реалізація цих завдань і буде тим поштовхом, що започаткує інтеграцію України до глобальних ринків капіталу, товарів, послуг, робочої сили, технологій. Одночасно це посилить і ефективність співпраці та комунікацій зі стратегічними партнерами у рамках регіональних угод.

Проте *глобалізація* – це не лише економічні та політичні вигоди, а й загроза глобальних екологічних та ядерних катастроф, парникового ефекту, негативних наслідків втручання у природу, тощо. Усвідомлення глобальності цих проблем та загроз призвело до винесення на порядок денний світового співтовариства питання про перехід на шлях сталого розвитку, тобто розвитку, що задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти їхні потреби.

В центрі цієї ідеї стоїть принцип сталого людського розвитку – процесу розширення можливостей вибору, що передбачає існування економічних, соціальних та політичних свобод, можливості творчої самореалізації, захисту своїх прав.

Стати активним будівником системи глобальної економічної безпеки, своєчасно і гнучко реагувати на глобальні наслідки й посісти гідне місце в міжнародному розподілі праці Україна зможе лише в разі створення системи гарантування власної економічної безпеки. Без забезпечення захисту національної економіки від деструктивних зовнішніх впливів та вагомого науково обґрунтованого підходу до її відкриття, Україна може бути відкинута на задвіркі цивілізації і стане сировинним придатком розвинених країн.

Система економічної безпеки складається з багатьох взаємозалежних і зв'язаних складових, стан яких визначає ефективність та дієвість даної системи, а саме: сировинно-ресурсної, енергетичної, фінансової, військово-економічної, інформаційної, технологічної, продовольчої, соціальної, демографічної, екологічної безпеки.

Сьогодні ж загрози економічної безпеки України набули значного характеру й за основними критеріями перейшли критичну межу. Тому завдання полягає не лише у виході з економічної кризи, а й у зростанні національної економіки, у створенні надійної системи її життєздатності й розвитку, спроможності адаптуватись до нових економічних умов.

Незважаючи на багатий світовий досвід трансформації економічних систем, неможливо побудувати ефективну власну модель, копіюючи закордонні моделі. Ефективність економічної системи України значною мірою залежатиме від вироблення оптимальної економічної моделі, що враховувала б національні інтереси, наявні ресурси, геополітичний та гео економічний фактори, духовність, культуру нації.

Також одним з основних критеріїв економічної могутності держави є рівень науково-технічного прогресу. В сучасних умовах його значення посилюється необхідністю вирішення важливих питань, пов'язаних з інтеграцією на новій основі, закладеною технологічним процесом та інформаційною революцією. Україна ще не знайшла своєї технологічної ніші. Ігнорування зазначених тенденцій може призвести до того, що Україна стане жертвою інформаційно-технологічного колоніалізму, небезпечнішого за сировинний колоніалізм.

Дослідження показують, що світові зміни на початку ХХІ століття будуть іти шляхом формування багатополюсного світу. Політичні переваги буде мати лише той, хто вплине на них. Унікальне географічне розташування України в Євразії в поєднанні з політикою економічної безпеки надасть їй можливість відігравати важливу стабілізуючу роль у глобальному середовищі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Вирішення проблем виходу з економічної кризи – створення ефективного механізму соціального захисту населення, стабілізація політичних процесів неможлива без вироблення цілісної державної політики у сфері економічної безпеки України та забезпечення її реалізації.

2. На перехідному етапі становлення нової економічної системи потрібно провести глибокий системний аналіз і визначити економічний напрямок руху нашого суспільства, щоб не допустити негативних і кризових явищ у майбутньому. Це означає – правильно виявити точки прикладання зусиль, визначити пріоритети та загальний вектор розвитку, і на цих засадах розробити Державну програму забезпечення економічної безпеки України.

3. Україна може значно прискорити створення передумов для ефективної міжнародної інтеграції національної економіки шляхом концентрації ресурсів у тих сегментах економічної структури, які визначають майбутнє світової економіки і створюють можливість для не надоганяючого, а випереджаючого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Аколова Е.С., Воронкова О.Н., Гаврило Н.Н. Мировая экономика и международные экономические отношения. – Ростов-на-Дону: "Феникс", 2000.
2. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія України. Броди – Просвіта. 2001
3. Вплив розширення ЄС 2004 року на зовнішню торгівлю України: Звіт про дослідження / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Київ, 2003. – 15 с.
4. України / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К.: Логос, 2003. – 328 с. – Бібліогр.: с. 255-260.
5. Европейский союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития. Под ред. Ю.А. Борко, О.В. Буториной. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 472 с.
6. Европейский Союз та Україна: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 17 червня. 2004 р. К., 2004.
7. Закон України про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 2004-03-18 1629-IV.
8. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність від 1991-01-16, 959-XII.
9. Кармазінова Д.Б. Европейская интеграция: политико-институциональное и социокультурное измерения. Монография. – М.: РТВ – медиа, 2006. – 160 с.
10. Коноплітський В.А., Філіна Г.І. Економічний словник. Київ: – КНТ, 2007
11. Круш П.В., Тульчинська С.О., Шашина М.В. та інші. Національна економіка. Підручник. Київ: Каравела. – 2008
12. Макогон Ю.В., Орехова Т.В. Глобалізація и Украина в мировой экономике. Донецк, 2004.
13. Міжнародна економічна інтеграція на початку ХХІ століття: Матеріали міжнар. наук. симпозиуму "Механізм введення та оптимального функціонування зони вільної торгівлі між державами-учасницями СНД", 15-16 серп. 2003 р., м. Ялта. К., 2004.
14. Співпраця України з міжнародними економічними організаціями. Київ: Либідь. 2002.
15. Філіпченко А.С. Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель. // Економіка України № 6, 2005 р.
16. Філіпченко А.С., Будкін В.С., Рогач О.І. Світова економіка. Підручники. Київ: Либідь. – 2007
17. Чистилін Д. Євразійське майбутнє України та Росії: інституціональний аспект//Економіка України № 12, 2010 – с. 86-92

СОЛОНІНКО Костянтин Степанович – кандидат економічних наук, професор Житомирського державного технологічного університету